

AVONDMAAL (*inleiding voor de wijkavonden 2009-2010*)

Sacrament

De kerken voortkomende uit de Reformatie, zoals de Vrije Evangelische Gemeenten, kennen twee sacramenten, te weten doop en avondmaal. Het woord 'sacrament' komt niet voor in de bijbel, maar is door de Kerkvader Tertullianus (ca.160-220) in de taal van kerk en theologie geïntroduceerd. Het Latijnse woord *sacramentum* heeft als betekenis o.a. een eed van trouw die een soldaat bij het vaandel aflegde als hij aanmonsterde in het Romeinse leger. Bij deze ceremonie zwoer hij plechtig dat hij nu zijn burgerlijke staat met al zijn voorrechten aflegde en dat hij voortaan aan de keizer toebehoorde. Hij zwoer dat hij elk bevel van de keizer zou gehoorzamen, wat het ook mocht kosten, en waar hem dat ook heen mocht leiden. Tertullianus nam dit woord over omdat de christen zowel eenmalig door de doop als herhaaldelijk door het avondmaal betuigde dat hij voortaan zijn Heer Jezus Christus toebehoorde en Hem volkomen toegewijd als zijn Meester zou volgen en dienen.

Daarnaast speelde ook mee dat in de Vulgata, de Latijnse Bijbelvertaling, het woord *sacramentum* de vertaling van het Griekse woord *mysterion* is, hetgeen 'geheimenis' of 'verborgenheid' betekent. De sacramenten van het christelijk geloof duiden op handelingen met een verborgen zin. Bij Augustinus gaat het om tekenen die een verwijzing zijn naar de werkelijkheid van het heil van God, oftewel uiterlijke tekenen van innerlijke genade, die God bewerkt. De Rooms Katholieke Kerk leert dat er zeven sacramenten zijn die de verborgen genade van God zichtbaar en tastbaar maken, en die in die zin ook de genade bewerkstelligen: doop, vormsel, eucharistie, biecht, oliesel, priesterwijding en huwelijk. Omdat het huwelijk in Ef.5:32 een *mysterion* of *sacramentum* wordt genoemd, heeft dit er mede toe geleid dat de Rooms Katholieke Kerk het huwelijk als een sacrament is gaan beschouwen.

De Reformatie heeft het woord *sacrament* gehandhaafd, maar er wel een inhoud aan gegeven die voor een belangrijk deel nieuw was: er kwam meer de nadruk te liggen op de belofte van God die in het sacrament naar voren treedt, en werd het sacrament niet alleen als een teken of verwijzing, maar ook als een zegel of bevestiging gezien. Sacramenten zijn volgens de Heidelbergse Catechismus heilige zichtbare tekenen, door God ingesteld om ons door het gebruik daarvan de belofte van het evangelie des te beter te doen verstaan en die voor ons te bezegelen of te bevestigen. Bij doop en avondmaal zegt God dat het beloofde heil voor ons geldt, dat wij in geloof bij doop en avondmaal mogen ontvangen. Doop en avondmaal versterken het geloof, en ondersteunen (de verkondiging van) het Woord.

Onder evangelischen bestaat vaak moeite met het begrip 'sacrament', omdat het ten eerste niet in de bijbel voorkomt, en ten tweede omdat het een beladen begrip is geworden in de loop van de geschiedenis van de kerk en de theologie. Men spreekt dan liever van 'opdracht', 'inzetting' of 'instelling'.

Bekend is de kerkhistorische discussie omtrent de woorden van Jezus als Hij het brood breekt: "Dit *is* mijn lichaam" (Mt.26:26). De officiële leer van de Rooms Katholieke Kerk zegt dat op het moment dat de priester het brood breekt en deze woorden uitspreekt, het brood werkelijk het lichaam van Christus wordt (de zogenaamde transsubstantiatieleer). De Reformatie wijst de transsubstantiatieleer uitdrukkelijk van de hand, maar zij ziet in brood en wijn meer dan alleen maar tekenen, die verwijzen naar de offerdood van Jezus aan het kruis. Het avondmaal is tevens een zegel en bevestiging: Christus is door Zijn Geest aanwezig bij de viering van het avondmaal en verleent Zijn zegen.

Avondmaal

Jezus vierde met Zijn discipelen één dag voor Zijn sterven het avondmaal. Dit staat beschreven in Mt.26:17-30, Mc.14:12-26 en Luc.22:7-38. In Johannes wordt niet gesproken over de instelling van het avondmaal, wel over het houden van een maaltijd (Joh.13:2). Bij de spijziging van de 5000 in Joh.6 vertelt Jezus in vers 55 dat Zijn lichaam het ware voedsel en zijn bloed de ware drank is, en dat wie daarvan eet en drinkt, verbonden blijft met Jezus. Hier wijst Hij in feite vooruit naar Zijn verzoenende dood en de instelling van het avondmaal.

Jezus vierde op donderdagavond vóór Zijn sterven op vrijdag het laatste avondmaal. De maaltijd komt niet zomaar uit de lucht vallen, maar was een bestaande maaltijd en instelling, die Jezus echter nieuwe inhoud geeft. De maaltijd die Jezus vierde met Zijn discipelen was het Pascha of Pesach. Tijdens deze maaltijd werd de uittocht uit Egypte herdacht en gevierd (Ex.12:1-28). God heeft aan Israël de opdracht gegeven om elk jaar het Pascha te vieren als teken dat Hij Zijn volk bevrijd heeft uit de slavernij van Egypte. Door het bloed van het lam, dat op de deurpost werd gestreken, werd de eerstgeborene in leven gelaten door de engel des doods. Pascha betekent 'voorbijgaan' en doelt op het voorbijgaan van de engel om niet te doden.

Het Pascha wordt ook wel het feest der ongezuurde broden genoemd. Er mocht geen zuurdeeg in het brood verwerkt worden, dat gewoonlijk voor langere houdbaarheid en voor meer smaak aan het brood werd toegevoegd. Zuurdeeg was namelijk een symbool van onreinheid, en dat mocht geen plaats hebben in het Pascha vanwege de reinheid en heiligheid van God. Het brood bleef dus ongezuurd. Bovendien had het volk Israel geen tijd om het deeg te laten zuren vanwege het overhaaste vertrek uit Egypte (Ex.12: 11, 34, 39). Dat gezuurde deeg werd dan één of een paar dagen later toegevoegd aan vers deeg om het te laten zuren. Op de eerste dag van het zeven dagen durende feest werd de maaltijd 's avonds gehouden. Deze avond wordt ook wel Seideravond genoemd. Seider betekent 'orde' en duidt op de vastomlijnde liturgie van deze avond. Het was op deze avond dat Jezus met Zijn discipelen het laatste avondmaal vierde. Deze avond werd door gezinnen thuis in de huiskamer gevierd. Vandaar dat Jezus met Zijn discipelen, als een soort gezin, in de bovenzaal de maaltijd vierde.

Deze avond had een vast ritueel van opeenvolgende handelingen. Op deze avond werd het paaslam, dat eerder op de dag was geslacht en klaargemaakt, gegeten als een herinnering aan het lam dat in Egypte was geslacht voor het bloed op de deurposten. Daarnaast waren er bittere kruiden vanwege de bitterheid van de slavernij.

Ook werd brood gegeten. Omdat er geen zuurdeeg, dat het brood doet rijzen, in het brood zat, waren de broden plat. Deze broden worden door de Joden ook matzes genoemd. Dat brood brak Jezus en gaf het aan Zijn discipelen. Ook werd wijn gedronken. Viermaal tijdens de maaltijd werd wijn gedronken. Daarom lezen we in Luc.22:14-20 tweemaal over het rondgaan van de beker met wijn. Wijn is zowel symbool voor oordeel en straf (Opb.19:15) als voor leven en overvloed (zoals op de bruiloft in Kana). Tussen het eten en drinken werd het Bijbelverhaal van de uittocht uit Egypte gelezen en werden de Psalmen 113 tot en met 118 gezongen. Deze psalmen vormen de Hallel of Lofzang. Ook Jezus heeft met Zijn discipelen de geschiedenis van de Uittocht gelezen en het Hallel gezongen (Mt.26:30). Over brood en wijn werden de zegen en de dankzegging uitgesproken.

Tijdens de maaltijd nam Jezus brood en wijn om dat uit te delen, maar nu gaf Jezus er een geheel nieuwe betekenis aan. Hij betrok het brood en de wijn op Zijn lijden en sterven voor onze zonden (Mt.26:26-28). Hier worden de lijnen vanuit Ex.12 doorgetrokken naar Christus en ze zijn in Hem in vervulling gegaan. Het Pascha was in feite een vooruitwijzing naar het sterven aan het kruis. Zoals het bloed van het lam aan de deurposten bevrijding van dood en

slavernij in Egypte betekende, zo is het bloed van Jezus bevrijding van de eeuwige dood en de slavernij van de zonde. Zoals het paaslam werd geslacht, werd Jezus als het Lam van God geslacht (I Kor.5:7; Joh.1:29).

Jezus gaf dus een geheel nieuwe betekenis aan het Pascha. Hij gaf aan Zijn discipelen, en aan Zijn gemeente, de opdracht om regelmatig het avondmaal te vieren: 'Doet dit tot Mijn gedachtenis'. Het avondmaal is dus niet alleen een uitnodiging van Jezus, maar ook een opdracht. Als gelovigen dus bewust niet deelnemen aan het avondmaal is dat een zonde.

De eerste christenen gaven gehoor aan deze opdracht van Jezus. Regelmatig kwamen de gelovigen bij elkaar om het avondmaal te vieren (Hand.2:42; 20:7, 11). Hoe vaak men samenkwam kon per gemeente verschillen. Sommigen wekelijks (Hand.20:7), anderen bijna dagelijks (Hand.2:46). Men vierde het avondmaal tijdens een complete maaltijd, zoals Jezus dat deed met Zijn discipelen op Seideravond. De Bijbel noemt dergelijke maaltijden ook wel liefdesmaaltijden (Jud.12). Het element van een complete maaltijd rondom het avondmaal is in de loop van de kerkgeschiedenis verloren gegaan.

De Bijbel geeft niet aan hoe vaak het avondmaal moet worden gevierd. Paulus zegt in I Kor.11:26, 'zo dikwijls gij dit brood eet en de beker drinkt'. In de Rooms Katholieke Kerk wordt de eucharistie (= dankzegging) wekelijks gevierd, net als bij de Vergadering van Gelovigen. In de Vrije Evangelische Gemeenten wordt het avondmaal tussen zes en twaalf keer per jaar gevierd, en in veel protestantse en reformatische kerken tussen vier en zes keer per jaar. Deze calvinistische gewoonte om het avondmaal vier keer per jaar te vieren had oorspronkelijk een praktische reden: Calvin had geboden dat de hele gemeente vooraf door de ouderlingen bezocht moest worden om te zien of de gelovigen wel met de juiste gezindheid aan de maaltijd gingen. Veel meer dan vier keer per jaar kon een ouderling zijn grote wijk niet langs. Calvin wilde het liefst elke zondag het avondmaal vieren.

Paulus schrijft in zijn eerste brief aan Korinthe uitvoerig over het avondmaal vanwege allerlei wantoestanden rondom het avondmaal in deze gemeente. Volgens I Kor.10 namen gelovigen deel aan heidense offermaaltijden in tempels, die gewijd waren aan afgoden. Daardoor hadden ze contact met de afgoden en met de daarachter schuilgaande demonen. Al voordat ze christen werden deden ze mee aan de offermaaltijden vanwege de sociale en economische contacten. En ze zetten dat voort toen ze christen waren geworden. Maar je kunt niet aan zowel de maaltijd van de Heer als aan de maaltijd van de afgoden deelnemen. Je kunt niet gemeenschap hebben zowel met de Heer als met de afgoden. Dat wil Paulus in I Kor.10 rechtzetten.

In I Kor.11 liepen de maaltijden van de Heer compleet uit de hand. Aan de maaltijden namen rijke en arme mensen deel. De mensen moesten hun eigen eten en drinken meenemen. Ook hier betrof het rondom het avondmaal complete maaltijden. Vaak werden deze maaltijden begonnen met de viering van het avondmaal. De rijke gelovigen konden zich meer veroorloven dan de arme gelovigen, die vaak maar weinig konden meenemen. De rijken deelden niet van hun overvloedige maaltijden met de armen, en wachtten ook niet op hen tot deze uit hun werk kwamen, maar begonnen alvast hun eigen deel te eten en te drinken. En wel zoveel dat het bijna orgieën werden: mensen werden zelfs dronken van de wijn. De armen konden toekijken. Dit ging lijnrecht in tegen het principe van het evangelie: liefde, delen en gemeenschap waren ver te zoeken. Daarom aten en dronken ze op onwaardige wijze het brood en de wijn, tot ieders eigen oordeel, en bezondigden zij zich aan het offer van Jezus als het Lam van God. Gods oordeel was duidelijk: sommigen werden ziek of stierven zelfs (vers 30).

De woorden in I Kor.11:27-29 'deelnemen op onwaardige wijze' en 'tot zijn eigen oordeel eten en drinken' zijn echter vaak uit hun verband gehaald en een eigen leven gaan leiden bij

de viering en beleving van het avondmaal. Dat heeft vaak tot het mijden van deelname aan het avondmaal in een aantal protestantse kerken geleid. De gedachte is dan, dat je beter helemaal niet kunt deelnemen aan het avondmaal, want dan heb je in ieder geval niet de kans dat je op onwaardige wijze deelneemt. Echter in Korinthe worden de uitspattingen rond het avondmaal veroordeeld en niet het op normale wijze deelnemen aan het avondmaal. Jezus verlangt er juist naar om met verlore zondaren, die weten dat ze alleen maar kunnen en willen leven van genade en vergeving, de maaltijd te vieren. Jezus zegt tegen Zijn discipelen dat Hij er naar verlangt om met hen de maaltijd te vieren (Luc.22:15).

I Kor.10 laat duidelijk zien wat de essentie van het avondmaal is: de gelovige heeft gemeenschap met Christus (vs.16) en met elkaar (vs.17). In het avondmaal gebeurt zichtbaar en tastbaar wat Jezus zegt in Joh.14:20, "Ik ben in jullie en jullie zijn in Mij". In het avondmaal zijn de gelovigen met Jezus en met elkaar verbonden. In het avondmaal kijken we niet alleen terug op wat Jezus voor ons gedaan heeft ('doet dit tot Mijn gedachtenis'), kijken we niet alleen vooruit naar het grote moment dat Jezus zelf brood en wijn uitdeelt in Zijn koninkrijk (Mt.26:29), maar kijken we ook naar het heden: Christus is in de viering van het avondmaal bij ons. Is het dan geen geweldig voorrecht om het avondmaal te vieren? Voorwaarde om aan het avondmaal te kunnen deelnemen is het persoonlijk geloof in Jezus Christus als Heer en Verlosser. Daarnaast is het ook een voorwaarde om niet in onenigheid met medegelovigen te leven (Mt.5:23-24; Rom.12:18). Het avondmaal is immers een maaltijd waarin men als gelovigen de eenheid en eensgezindheid met elkaar viert en beleeft.

Kinderen aan het avondmaal

Hoewel de avondmaalsvieringen in het Nieuwe Testament (NT) waren ingebed in gewone maaltijden, is het de vraag of ook kinderen aan het avondmaal deelnamen. Het NT spreekt niet expliciet over kinderen die aan het avondmaal deelnamen. Dat kinderen aanwezig waren bij deze maaltijden van de huisgemeenten is zeer aannemelijk, maar of zij deelnamen aan het avondmaal is niet erg waarschijnlijk.

Of de christenen in de eerste twee eeuwen na het tijdvak van het NT kinderen aan het avondmaal toelieten, bestaan geen duidelijke gegevens. Rond het jaar 250 schrijft Cyprianus, de bisschop van Carthago, dat kinderen die gedoopt waren mochten deelnemen aan het avondmaal, en dat gebeurde dan ook. Maar of dat altijd en overal in de Kerk gebeurde is onduidelijk. Pas door en na Kerkvader Augustinus (354-430) is het de gewoonte in de Kerk geworden dat kinderen en zelfs zuigelingen na hun doop brood en wijn kregen. Tot op de dag van vandaag krijgen kinderen in Oosters Orthodoxe Kerken na hun doop de eucharistie.

In de Rooms Katholieke Kerk zien we dat in de Vroege Middeleeuwen gedoopte kinderen en zuigelingen ook de eucharistie kregen. In de negende eeuw ontstaat de tendens in de Rooms Katholieke Kerk dat kinderen en zuigelingen niet meer het avondmaal ontvangen. Het begrip 'jaren des onderscheids' gaat dan een rol van betekenis spelen (vgl. Neh.10:28). Dat wil zeggen dat de kinderen pas mogen deelnemen aan de eucharistie of het avondmaal als ze begrijpen wat het avondmaal betekent. Deze leeftijd wordt op zeven jaar gesteld. In de dertiende eeuw wordt de leeftijd bepaald tussen tien en veertien jaar. In 1910 heeft Paus Pius X bepaald dat kinderen vanaf zeven jaar de 'jaren des onderscheids' hebben, en dus mogen deelnemen aan de eucharistie. Deze eerste deelname aan de eucharistie wordt de 'eerste communie' genoemd.

De Reformatie koppelt de deelname aan het avondmaal heel bewust aan de openbare belijdenis van het geloof, dat als een bevestiging van de kinderdoop wordt ingesteld. Luther en Calvijn lieten kinderen tussen zeven en tien jaar toe aan het avondmaal, nadat ze belijdenis

van het geloof hadden afgelegd. Deze belijdenis bestond uit het kunnen opzeggen van het Onze Vader, de tien geboden, de apostolische geloofsbelijdenis en eventueel (een deel van) de Catechismus. Zwingli legde meer de nadruk op het persoonlijke element in de openbare belijdenis van het geloof, dat wil zeggen dat er ‘enige tekenen van wedergeboorte’ aanwezig moesten zijn bij het kind. Hij stelde daarom de leeftijd van kinderen voor deelname aan het avondmaal hoger dan Luther en Calvijn, dus ouder dan tien jaar.

In de eeuwen volgend op de Reformatie werd de leeftijd om deel te nemen aan het avondmaal steeds hoger bepaald door invloed van het Piëtisme en het Rationalisme. Dat betekent dat men pas kon deelnemen aan het avondmaal als men niet alleen begreep wat het avondmaal betekende, maar ook dat men wedergeboren moest zijn. Het gevolg was dat kinderen langzamerhand werden uitgesloten van deelname aan het avondmaal en dat alleen nog maar volwassenen die openbare geloofsbelijdenis hadden afgelegd werden toegelaten.

In de tweede helft van de twintigste eeuw werd het onderwerp, nu onder de noemer ‘kindercommunie’, weer actueel. Dat kwam enerzijds door de vernieuwde aandacht voor de liturgie in de kerk, en dus ook voor de avondmaalsviering, en anderzijds door de steeds meer toegenomen aandacht voor de positie van het kind in kerk en samenleving. In steeds meer kerken werd en wordt rekening gehouden met de positie van het kind en de eigen geloofsontwikkeling en –beleving, en dus voor de mogelijke deelname van het kind aan de avondmaalsviering.

In de Vrije Evangelische Gemeenten kunnen volgens de Beginselverklaring van de Bond uit 1885 alleen volwassenen die belijdenis hebben gedaan deelnemen aan het avondmaal. De Beginselverklaring zegt: “Gelovende, dat God niet alleen het verbond opricht met de gelovigen, maar ook met hun zaad, worden de kinderen der gelovigen gedoopt naar het bevel des Heren en treden ze ook als disgenoten tot de tafel des Heren toe, zodra zij het Amen op hun doop hebben gesproken, door het belijden van hun en onze Heiland”. Alle VEG kennen wel een ‘open’ viering van het avondmaal, dat wil zeggen toegankelijk voor alle gelovige niet-leden en gasten in de gemeente. In enkele VEG laat men kinderen toe aan het avondmaal, maar dat gebeurt dan onder verantwoordelijkheid van hun ouders.

Avondmaalsformulier

In de nacht waarin de Here Jezus werd verraden, nam Hij een brood, sprak de dankzegging uit, brak het, en zei: Dit is Mijn lichaam voor jullie, doet dit tot Mijn gedachtenis.

Na het eten nam Hij de beker en zei: Deze beker is het nieuwe verbond in Mijn bloed; doet dit, zo vaak jullie deze drinken, tot Mijn gedachtenis.

Want zo vaak als jullie dit brood eten en de beker drinken, verkondigen jullie de dood van de Heer, totdat Hij komt.

We zien het heilig avondmaal als de maaltijd van de Heer en zo is een ieder die in die naam met ons verbonden is welkom. Ieder die met ons de maaltijd van de Heer wil vieren, vraag ik te gaan staan om de volgende vragen met ja te beantwoorden:

Belijdt u dat u door uw zonden van God was afgedwaald en daarmee voor Hem geestelijk dood was? Geloof en belijdt u, dat u hieruit alleen gered kon worden door de tussenkomst van de Here Jezus Christus, die de kloof tussen God en mensen weer heeft hersteld?

Belijdt u voor het aangezicht van God en van de Heer Jezus Christus, dat u berouw hebt van uw zonden, en dat u zich daarom voor God verootmoedigt? Geloof u met uw hart en belijdt u met uw mond, dat al uw zonden alleen door God in Christus Jezus vergeven zijn?

Beloof u zich daarom af te wenden van alle zonde en ongerechtigheid?

Is het uw ernstig voornemen en verlangen om door de kracht van Gods genade te strijden tegen alle zonde en om een leven van godsvrucht en heiliging te leiden; om vanaf nu alle bitterheid, boosheid, twist of onenigheid te beëindigen, zoals de Here Jezus dat ons gebiedt, en om zo in echte liefde met elkaar te leven; en om de geestelijke eenheid met uw broeders en zusters na te streven? Mijn antwoord is ja. Wat is uw antwoord?.....JA

Zo verklaar ik u dan in de naam van God voor waardige deelgenoten aan de maaltijd van de Heer. Treedt dan toe met vrijmoedigheid om het brood en de wijn te ontvangen als tekenen dat Zijn lichaam voor u is verbroken en Zijn bloed voor u is vergoten.

Het brood dat wij breken is de gemeenschap met het lichaam van Christus. Neemt, eet, gedenkt en gelooft dat het lichaam van onze Here Jezus Christus verbroken is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

De beker der dankzegging, waarover wij de dankzegging uitspreken, is de gemeenschap met het bloed van Christus. Neemt die, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft dat het bloed van onze Here Jezus Christus vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

Ds.K.Kruithof
Mei 2009